

**МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛЬНІ ЖАНРИ РОЗВАЖАЛЬНОГО
СПРЯМУВАННЯ ЯК ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА РОЗВИТКУ
МУЗИЧНОЇ ЕСТРАДИ ТА РОК-МУЗИКИ**

Висвітлюються питання становлення музично-театральних жанрів під кутом зору їх впливу на подальше функціонування естради та рок-музики.

Ключові слова: *музично-театральний жанр, мюзик-хол, музична комедія, оперета, мюзикл, рок-музика.*

Освещаются вопросы становления музыкально-театральных жанров с точки зрения их влияния на дальнейшее функционирование эстрады и рок-музыки.

Ключевые слова: *музыкально-театральный жанр, мюзик-холл, музыкальная комедия, оперетта, мюзикл, рок-опера.*

In the article light up the questions of becoming of musically-theatrical genres from point of their influence on the further functioning of the stage and rock-music.

Key words: *musically-theatrical genre, music-hall, musical comedy, operetta, musical, rock-opera.*

Бурхливі процеси соціального розвитку другої половини ХХ ст., що відбулися у світі та колишньому радянському просторі, зумовили проблеми соціокультурного, естетичного та музичного сенсів. Виникнення нової культурної субстанції – рок-музики – не могло не вплинути на подальші процеси як культурно-мистецького, так і політичного життя. Питання взаємовідносин рок-музики і музично-театрального спадку є актуальними, оскільки чимало надбань останнього ввійшли до популярної музики. У загальному мистецтвознавстві та музикознавстві спеціальних досліджень з історії та теорії рок-музикування не так багато. В існуючих працях наявна загальна картина становлення цієї молодіжної музики, але часто без конкретних урахувань часу, соціального становища, а також відсутній культурологічний аналіз нової константи — рок-культури — та її зв'язків з музично-театральною галуззю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У мистецтвознавчій та музикознавчій літературі значне місце відведене вивченню проблем функціонування музично-театральних жанрів, у першу чергу оперети та мюзиклу. Питанням становлення та розвитку цих жанрів приділяли увагу чимало дослідників. Так, проблемами оперети опікувалися В. Вайнер, Л. Жукова, М. Каруліна, А. Владимирська, Т. Кудинова, А. Орелович, Ю. Станішевський, М. Янковський та ін. Мюзиклу присвятили свої публікації Є. Андрущенко, В. Вайнер, Л. Березовчук, Л. Данько, Н. Енукідзе, Е. Кампус, Е. Костюк, Т. Кудинова та ін.

Нині накопичений певний матеріал, в якому досліджуються джерельна база та власне функціонування музично-театральних жанрів. Водночас необхідно повніше розкрити специфіку функціонування рок-

музики, зокрема в межах художньої культури на засадах споріднених зв'язків з іншими видами мистецтва, зокрема музично-театральними.

Актуальність звернення до питання взаємовідносин рок-музики та музично-театральної галузі зумовлена прагненням здійснити системне дослідження проблеми: обґрунтувати виникнення молодіжної субкультури як духовної парадигми другої половини ХХ ст. з урахуванням впливу і музичного театру.

Практичне значення полягає в тому, що матеріали статті можуть застосовуватися під час розробки курсів лекцій з історії музичної естради, спецкурсів з естрадно-джазового музикування, теорії та історії естрадного виконавства, в науковій практиці при дослідженні проблем музичної культурології, в музикознавчо-критичних дослідженнях, культурно-просвітницькій діяльності.

Пізнання будь-якого феномену, явища суспільного, культурного життя являє собою складний поетапний процес. Кожний історико-культурний факт є лише складовою в загальній системі засобів масової інформації та художньої практики. Система культури, будучи особливим способом функціонування та відтворення соціального буття, цільною характеристикою ставлення людей до свого часу, до сформованих ціннісних норм, праці та дозвілля, відображає проблеми традицій і новаторства, консерватизму і прогресу.

Жанр рок-музики із часу свого виникнення (1950-ті рр.) набув за порівняно невеликий історичний термін величезної популярності в усьому світі. Маючи оригінальний, яскраво індивідуалізований комплекс музично-виразних засобів, рок-музика стала також явищем соціального характеру. В ній стикаються злободенні політичні, економічні, моральні та філософські проблеми людського буття.

Рок-музика, як синтетичний жанр сучасного мистецтва, має великий масив художніх джерел. Однією з таких складових, яка значно вплинула на становлення та розвиток рок-музики, була музично-театральна галузь.

Отже, розглянемо деякі види театральних жанрів, які мали як прямий, так і опосередкований вплив на формування спочатку музичної естради, а згодом і рок-музики.

Кафешантан (франц. *café-chantant*). У портових та індустріальних містах багатьох країн із середини ХVIII ст. відкриваються кафе та ресторани, де практикувалися розваги відвідувачів музикою, співами й танцями. Естрада кафешантану робила ставку на оригінальність, незвичність та екстравагантність естрадних номерів. Естрадні номери та жанри цього роду склалися у Франції – частково на сценах бульварних театрів, частково на підмостках перших шантанів. У Росії з кінця ХІХ ст. також у ресторанах і трактирах виступали хори, ансамблі, акробати, танцюристи, фокусники, майстри розмовного жанру.

Кафе-концерт (франц. *café-concert*) – це кафе з різноманітнішою, порівняно з кафешантаном, концертною програмою. Починаючи з 1850-х рр. дрібні кафешантани стали поступово витіснятися масштабнішими видовищними закладами, які й дістали назву «кафе-

концертів». Тут були дещо кращі умови для концертнування, значно збільшився його масштаб.

Кабаре (франц. cabaret) походить від так званих ресторанних вар'єте-форм. Кабаре – спершу імпровізовані вистави, що влаштовувалися в літературно-художніх кафе поетами, музикантами, акторами. Вони набули поширення у Франції, переважно в Парижі, з 80-х рр. XIX ст. У кафе поети декламували свої вірші, актори співали злбоденні пісеньки, розігрували сатиричні сценки. Згодом тут почали виступати професіональні артисти.

Прості форми ресторанної естради, розвиваючись та вдосконалюючись, перетворилися, з одного боку, в помпезні форми мюзик-холових вистав або концертних вар'єте, з іншого, ускладнюючи зміст естрадних номерів, перетворилися із кафе-концертів у театри естради та мініатюр, тобто в театри-кабаре.

Мюзик-хол (англ. music-hall) у тому вигляді, в якому він установився на початку XX ст., можна вважати розвинутими до величезних масштабів концертних кафе, які перетворилися в естрадні театри. Спочатку кафе-концерти відрізнялись камерністю приміщення, обмеженістю аудиторії та скромністю виразних засобів учасників програми. Еволюція кафе-концертів у Франції та виникнення в 1830-1840-х рр. концертних програм у великих залах ресторанів при готелях в Англії затвердили нове, масштабніше естрадно-театральне видовище.

Початок розвитку англійської естради, яка і стала родоначальницею великих видовищних форм, майже нічим не відрізняється від еволюції естрадних форм в інших країнах. Розваги просто неба, які залежали від примх погоди, поступилися місцем дозвіллю в закритих приміщеннях. Англійські паби «впустили» до себе акторів та музикантів-виконавців. У стінах замків та палаців зусиллями мандрівних труп відбувалися вистави концертного типу. Таким чином, принципово новою формою розважального дозвілля для Англії стали мюзик-холи, тобто музичні зали при постійних дворах та готелях.

Упродовж тривалого часу концертна програма складалася з виступів комічних співаків та циркових номерів. Виставою керував ведучий. В англійському мюзик-холі такий ведучий панував чималий час. Він сидів у кутку сцени, знайомив артистів із публікою та коментував спектакль, виконуючи деякою мірою роль конферансьє. Якщо проводити паралелі, то з часом подібну роль виконуватимуть на майбутніх рок-дискотеках диск-жокеї.

У 1870-1880-х рр. крупні паризькі кафе-концерти також почали називатися мюзик-холами. На їх сценах звичайну дивертисментну програму замінює спектакль-реву, де було вже набагато більше учасників та наявне розкішне оформлення, що також згодом стане одним із головних атрибутів функціонування рок-видовищ, зокрема різних фестивалів, концертів, рок-опер.

У книзі Н. Корзун «Рок, игры, мода и реклама» можна віднайти посилання на спадковість року, зокрема мюзик-холу: «Якщо придивитися уважно, то побачимо в підлітка-року інші фамільні риси. Наприклад, риси дідуся мюзик-холу. В мюзик-холі, як і в року, центральна

фігура – соліст. Він розважає публіку, «потішає» її. Його дії на естраді добре розучені, по-дружньому розв'язні. Рок успадкував від мюзик-холу не тільки обов'язковість соліста, «зірки», але й неодмінність танцю, руху, шуму, відому балаганність» [53, 12-13].

Ревю (франц. revue), спочатку тільки як театральний жанр, виникло у Франції близько 1830 р., що пов'язано з розвитком та становленням вар'ете-форм. Ревю спочатку являло собою сатиричний актуальний огляд, складалося з окремих епізодів, які поєднувалися наскрізною темою та дійовими особами. В ревю вводилися вставні номери естрадного типу (пісні, куплети, танці). Згодом, із розквітом мюзик-холів, почало утверджуватись постановочне ревю з переважанням зовнішньої театралізації і навіть помпезності. В усіх цих формах зберігався основний принцип чергування номерів різних жанрів, що дає підстави вважати ревю деякою мірою театралізованим концертом.

У перших французьких вар'ете (франц. variété), які виникли у 1870-ті рр., виступали співаки, танцюристи, куплетисти, фокусники. Джерела поняття «вар'ете» – в програмах розважальних номерів, які демонструвалися в умовах кафе і ресторанів в Англії та Франції в кінці XVIII ст. Театр вар'ете пов'язаний із жанром ревю, який поєднував у собі музичні, театральні та циркові елементи, близький до мюзик-холу, вистав кабаре тощо. Цим терміном почали називати всі художні розважальні форми.

Театр менестрелів. На початку XIX ст. в Америці поширилась своєрідна форма народних розваг – «мінстрел-шоу» (minstrel show), тобто «вистави менестрелів», в яких білі виконавці мазали собі обличчя чорною фарбою та натягували на голови чорні кучеряві перуки, наслідуючи негрів. Менестрелі залишили після себе цілу скарбницю пісень, які були джерелом творчості американських композиторів. У музиці «Театру менестрелів» сформувались деякі ранні елементи джазу. На початку XX ст., улившись у бродвейську естраду, менестрелі сприяли проникненню джазу на сценічні підмости.

Музична комедія – це музично-сценічний твір, побудований на комедійній основі. Термін «музична комедія» застосовують як узагальнюючий і може стосуватися майже всіх видів, перелічених вище, а також оперети і мюзиклу. Як самостійний жанр музичного театру, музична комедія виникла в кінці XIX ст. На відміну від оперети, музика музичної комедії не так тісно пов'язана з розвитком дії, в ній не часто можна віднайти розгорнуті музичні сцени. Для музичної комедії характерне використання різноманітних пісенних жанрів та побутової танцю.

І, безумовно, найважливішим музично-театральним жанром, що живив музичну естраду в XIX ст., був жанр оперети (іт. operetta).

Особливості оперети як жанру зумовлені тим своєрідним синтезом мистецтв, який у ній здійснювався. Найхарактернішим у цьому синтезі було чергування співу з розмовою упродовж спектаклю. І таке чергування – давня традиція народного мистецтва. «Синтетичними» акторами були скоморохи, жонглери, міми, шпільмани. Кожний із них мав декілька професій та часто поєднував у своїй особі музиканта,

співака, танцюриста, розповідача, акробата або дресирувальника звірів.

Французька оперета. Період виникнення оперети у Франції – 1850-ті рр. Їй судилося стати одним із найяскравіших явищ художнього життя. Новий жанр виникає завдяки схрещуванню різних тенденцій, що походять від комічної опери та комедії з водевілями, ексцентричної буфонади, пантоміми, пародії, огляду, кафе-концерту.

Першим великим класиком оперети був Ж. Оффенбах. Його видатному таланту оперета зобов'язана своїми першими блискучими успіхами та широким міжнародним визнанням. 1880-ті рр. – початок занепаду французької оперети, вона деградує, вироджується, її сюжети дрібнішають, вона зводиться до грубого фарсу. Аудиторія кінця століття надає перевагу беззмистовним на той час ревію. Франція перестає бути законодавицею жанру оперети. Віднині ця роль на багато десятиліть переходить до Австрії.

Віденська оперета. На відміну від Парижа, де панував канкан, у Відні господарем становища був вальс. Починаючи з XIX ст., віденський вальс – це набагато більше, ніж просто побутовий танець. Це вираження національного духу, національних рис. Віденський вальс, віденські оркестри танцювальної музики, якими керували Й. Ланнер, Й. Штраус-батько, а згодом і Й. Штраус-син, були предметом національної гордості.

Зі збагаченням деяких верств населення попит на веселе, блискуче розважальне мистецтво неодмінно зростав. При цьому в Австрії, де суспільний розвиток відбувався повільніше і в спокійніших формах і де соціальні конфлікти ніколи не досягали такої гостроти, як у Франції, це мистецтво було набагато нейтральнішим стосовно існуючого порядку. Соціальна та політична сатира в ньому була майже відсутня, воно було розсудливішим, безтурботнішим, безхмарнішим. Ті ж ознаки характеризували і віденську оперету на відзнаку від паризької.

На зламі XIX та XX ст. у віденській опереті відбулась зміна генерацій. У 1902 р. в опереті дебютував Ф. Легар, пізніше – Е. Ейслер, О. Штраус та Л. Фалль. У 1909 р. в оперету прийшов І. Кальман. Легар та Кальман – обидва вихідці з Угорщини – одразу стали популярними завдяки видатному таланту. Їх творчість стала черговою вершиною в розвитку невіденської та світової оперети. Те, що вони створили, аж ніяк не було простим повторенням класичних досягнень, а знаменувало собою якісно новий етап в історії жанру.

Англійська оперета. Після Франції та Австрії третьою країною, яка створила власну оперету, стала Англія. Її основоположниками були композитор А. Салліван та драматург У. Гілберт. Проте розквіт англійської оперети був нетривалим. На початку XX ст. її замінив мюзик-хол, який сприйняв від оперети сценічно-декоративні елементи, схильність до насичення своїх спектаклів танцями, ексцентрикою тощо.

Американська оперета зобов'язана своїм походженням англійській баладній опері, оперетам А. Саллівана та С. Джонса, невіденській опереті. Багато хто з її видатних майстрів народилися в Європі. В по-

дальшому, протягом ХХ ст., склалися цілком певні національні риси американської оперети завдяки своєрідності національної тематики, яскравому та різноманітному фольклору, бурхливому розвитку джазу та побутової музики.

Мюзикл (англ. musical) – музично-сценічний жанр, який на початковому етапі становлення використовував виразні засоби музики, драматичного, хореографічного й оперного мистецтв. Їх поєднання та взаємозв'язок надали йому особливої динамічності; характерною ознакою стало вирішення серйозних драматургічних завдань нескладними для сприйняття художніми засобами. Як одна з форм музичного театру мюзикл склався після Першої світової війни в США, всотав різноманітні джерела, зокрема поширені як у Європі, так і за океаном різноманітні розважальні видовища (мінстрел-шоу, бурлеск, водевіль, ревію, оперета, мюзик-хол). Поставлену в 1927 р. музичну комедію «Плавучий театр» О. Хаммерстайна з музикою Дж. Керна вважають першим мюзиклом.

Наступний етап становлення мюзиклу пов'язаний зі збагаченням його елементами мюзик-холу та ревію, в 1920-1930-х рр. – джазу. В наступні десятиліття ускладнюється музична мова, пісенні структури стають розвинутішими, чимало епізодів набувають симфонічного розвитку. В цей час творять провідні композитори жанру – Дж. Гершвін, І. Берлін, К. Портер, Р. Роджерс, К. Вайль та ін.

Термін «мюзикл» затвердився після Другої світової війни. Кінець 1950-х – 1960-ті рр. вважається періодом розквіту мюзиклу (Ф. Лоу, Л. Бернстайн, Дж. Бок, Дж. Стайн та ін.). Американські мюзикли «Моя прекрасная леди», «Вестсайдская история», «Хелло, Долли», «Кабаре», «Скрипач на крыше» й інші набувають поширення в Європі. Кінець 1960-х відзначений кризою жанру, який витіснила на деякий час нова форма – рок-опера.

У 1970-1980-х рр. англійський композитор Е. Уеббер створює декілька мюзиклів і рок-опер, що визначають жанр у ці роки («Эвита», «Кошки», «Призрак в опере», «Иисус Христос – суперзвезда»). За ним створюють мюзикли композитори в інших країнах (Франція, Австрія, Іспанія). Мюзикл стає одним із найпопулярніших жанрів світового музичного театру.

З цього часу мюзиклом можна вважати театральньо-естрадний жанр, що синтезував музику (джаз, шансон, кантрі, рок), танок, спів (із використанням мікрофона), акробатику й інші циркові номери. Побудова звичайно здійснюється за «номерним» принципом. «Номери» об'єднуються сюжетом, що часто ґрунтується на серйозному літературному джерелі.

У Радянському Союзі засвоєння жанру музичного спектаклю відбувалося в зустрічному напрямі в мюзик-холах – від естради до театру. Спектаклі мюзик-холу були безпосередньо пов'язані зі створенням перших радянських музичних комедій («Веселые ребята», «Цирк»).

Новий етап його засвоєння радянським театром починається до 1970-х рр., після ознайомлення із зарубіжними мюзиклами, що вийшли на екрани («Моя прекрасная леди», «Смешная девчонка»,

«Шербурские зонтики» та ін.). Спроби створити вітчизняний мюзикл починають композитори О. Колкер («Свадьба Кречинского»), В. Дашкевич («Бумбараш») та ін. У 1975 ВІА «Поющие гитары» показують прем'єру рок-опери О. Журбіна «Орфей и Эвридика». Заслуженим успіхом згодом користуються інші рок-опери – «Юнона» и «Авось», «Звезда и смерть Хоакина Мурьеты», «Красная шапочка», «Алые паруса», «Свадьба соек» та багато ін.

Із середини 1990-х спостерігається своєрідний ренесанс мюзиклу в усьому світі – «Метро», «Чикаго», «Собор парижской богоматери», «Экватор», «Иствикские ведьмы», «Норд-Ост», «Ромео и Джульетта» та багато ін.

Висновки. Розвиток музично-театрального жанру мав надзвичайно суттєвий вплив на формування музичної естради. Практично ці театральні форми були закладені в усі види музичної естради й існують понині, перетворившись на своєрідні «театри пісень», театралізацію естрадних вистав тощо. Взаємодія театру й естради благотворно впливала не тільки на концертний репертуар акторів, але й сприяла подальшому розвитку естрадного мистецтва взагалі. З виникненням у 1950-х рр. рок-музики остання практично повністю користувалася здобутками музичної естради, особливо в галузі театралізації своїх пишних шоу, запозичивши зовнішню ефектність, розкутість, розмаїтість та театралізацію (групи «Pink Floyd», «Yes», «Deep Purple», «Queen», «Scorpions», «Kiss»).

Існуючі проблеми взаємозв'язку музично-театральних жанрів та популярної музики ще далекі до вирішення, отже, є безумовна перспектива розгляду цих взаємовідносин і в подальших дослідженнях.

Рекомендований список літератури для ознайомлення:

Довідкові видання

1. Великие мюзиклы мира : попул. энцикл. / науч. ред. И. Емельянова. — М. : Олма-Пресс, 2002. — 704 с.
2. Королев О. Краткий энциклопедический словарь джаза, рок- и поп-музыки : термины и понятия / О. Королев. — М. : Музыка, 2006. — 168 с.
3. Мирзоева Э. Справочник произведений композиторов Москвы для музыкального театра (1970-2000) / Э. Мирзоева. — М. : Композитор, 1999. — 142 с.
4. Рок-музыка в СССР : опыт попул. энцикл. / сост. А. Троицкий. — М. : Книга, 1990. — 383 с.
5. Рок-энциклопедия / авт. и сост. С. Кастальский. — М. : Коммерч. ред. «Обществ. мнение», 1995. — 303 с.
6. Цалер И. Популярная музыка XX века : джаз, блюз, рок, поп, кантри, фолк, электроника, соул / И. Цалер. — М. : Мир энциклопедий Аванта+, 2009. — 478 с.
7. Эстрада России. XX век : энцикл. / отв. ред. Е. Уварова. — М. : ОЛМА-Пресс, 2004. — 862 с.

Музичний театр

8. Ансимов Г. Лабиринты музыкального театра XX века / Г. Ансимов. — М. : ГИТИС, 2006. — 183 с.

9. Гликман И. Мейерхольд и музыкальный театр / И. Гликман. — Л. : Сов. композитор, 1989. — 352 с.
10. Из истории музыкального театра XX века : сб. / редкол. : С. Циркунова и др. — Кишинев : Штиинца, 1985. — 88 с.
11. Левашева Г. Скоро премьеры! : расск. о муз. театре / Г. Левашева. — Л. : Дет. лит, 1991. — 157 с.
12. Музыкальный театр : События. Проблемы : сб. ст. / ред.-сост. М. Сабина. — М. : Музыка, 1990. — 285 с.
13. Музыкальный театр XIX-XX веков : вопр. эволюции : сб. науч. тр. / ред. кол. : Н. Бекетова, Г. Калошина. — Ростов н/Д : Гефест, 1999. — 260 с.
14. Музыкальный театр XX века : события, проблемы, итоги, перспективы : сб. ст. / ред.-сост. А. Баева, Е. Куриленко. — М. : Едиториал УРСС, 2004. — 373 с.
15. Музыкальный театр и современность : вопр. развития сов. оперетты : сб. / И. Риф. — М. : ВТО, 1962. — 99 с.
16. Сабина М. Взаимодействие музыкального и драматического театров в XX веке / М. Сабина. — М. : Композитор, 2003. — 327 с.
17. Советский музыкальный театр : проблемы жанров : сб. / ред.-сост. М. Тараканов. — М. : Сов. композитор, 1982. — 288 с.
18. Станішевський Ю. Інтернаціональний пафос українського радянського музичного театру / Ю. Станішевський. — К. : Муз. Україна, 1979. — 159 с.
19. Станішевський Ю. Обрії музичного театру : опера, балет, оперета на сучасний укр. сцені / Ю. Станішевський. — К. : Муз. Україна, 1968. — 201 с.
20. Станішевський Ю. Український радянський музичний театр. 1917-1967. Нариси історії / Ю. Станішевський. — К. : Наук. думка, 1970. — 291 с.
21. Фельзенштейн В. О музыкальном театре / В. Фельзенштейн. — М. : Радуга, 1984. — 407 с.
22. Фельзенштейн В. Беседы о музыкальном театре / В. Фельзенштейн, З. Мельхингер. — Л. : Музыка, 1977. — 63 с.
23. Ярустовский Б. Некоторые проблемы советского музыкального театра / Б. Ярустовский. — М. : Сов. композитор, 1957. — 86 с.

Комічна опера

24. Брянцева В. Французская комическая опера XVIII в. : пути становления и развития жанра / В. Брянцева. — М. : Музыка, 1985. — 310 с.
25. Данько Л. Комическая опера в XX в. / Л. Данько. — Л. : Сов. композитор, 1986. — 176 с.
26. Крунтяева Т. Итальянская комическая опера XVIII века / Т. Крунтяева. — Л. : Музыка, 1981. — 168 с.
27. Соллертинский И. Заметки о комической опере / И. Соллертинский. — М. : Музгиз, 1962. — 24 с.

Оперета

28. Владимирская А. Оперетта : звездные часы / А. Владимирская. — СПб. : Лань, Планета музыки, 2009. — 287 с.
29. Жукова Л. В мире оперетты / Л. Жукова. — М. : Знание, 1976. — 112 с.
30. Жукова Л. Искусство оперетты / Л. Жукова. — М. : Знание, 1967. — 79 с.
31. Карулина М. История оперетты / М. Карулина. — М. : Компания Спутник+, 2000. — 178 с.
32. Кракауэр З. Жак Оффенбах и Париж его времени / З. Кракауэр. — М. : Аграф, 2000. — 412 с.

Музичне мистецтво

33. Михеева Л. В мире оперетты / Л. Михеева, А. Орелович. — Л. : Сов. композитор, 1982. — 312 с.
34. Орелович А. Что такое оперетта / А. Орелович. — М. ; Л. : Музыка, 1966. — 103 с.
35. Пичхадзе М. Оперетта, мюзикл / М. Пичхадзе. — Тб. : Хеловнеба, 1982. — 39 с.
36. Станішевський Ю. Барви української оперети / Ю. Станішевський. — К. : Муз. Україна, 1970. — 139 с.
37. Станішевський Ю. Обрії музичного театру : опера, балет, оперета на сучасний укр. сцені / Ю. Станішевський. — К. : Муз. Україна, 1968. — 201 с.
38. Чаки М. Идеология оперетты и венский модерн / М. Чаки. — СПб. : Изд-во им. Н. Новикова, 2001. — 348 с.
39. Янковский М. Искусство оперетты / М. Янковский. — М. : Сов. композитор, 1982. — 278 с.
40. Янковский М. Оперетта : возникновение и развитие жанра на Западе и в СССР / М. Янковский. — М. ; Л. : Искусство, 1937. — 456 с.
41. Ярон Г. О любимом жанре / Г. Ярон. — М. : Искусство, 1963. — 255 с.

Мюзикл

42. Андрущенко Е. Мюзиклы Э. Ллойда-Уэббера конца 1960-1980-х годов : Сюжеты. Жанр. Стилистика / Е. Андрущенко. — Ростов н/Дону: Б.и., 2007. — 244 с.
43. Березовчук Л. Жанровый канон мюзикла в зарубежном кино с 1972 по 2002 год / Л. Березовчук. — СПб. : СПбГУКиТ, 2003. — 92 с.
44. Великие мюзиклы мира : попул. энцикл. / науч. ред. И. Емельянова. — М. : Олма-Пресс, 2002. — 704 с.
45. Данько Л. Мюзикл как особая форма музыкально-драматического спектакля / Л. Данько. — Л. : ЛГИК, 1977. — 26 с.
46. Дебрени М. Мюзикл «Нотр-дам де Пари» на уроках французского языка / М. Дебрени. — М. : АСТ, 2005. — 140 с.
47. Енукидзе Н. Популярные музыкальные жанры : из истории джаза и мюзикла / Н. Енукидзе. — М. : Росмэн, 2004. — 125 с.
48. Кампус Э. О мюзикле / Э. Кампус. — Л. : Музыка, 1983. — 128 с.
49. Костюк Е. Популярные музыкальные направления и жанры XX века : джаз, мюзикл, рок-музыка, рок-опера / Е. Костюк. — СПб. : СПбетерб. гуманит. ун-т профсоюзов, 2008. — 192 с.
50. Кудинова Т. От водевиля до мюзикла / Т. Кудинова. — М. : Сов. композитор, 1982. — 176 с.

Рок-музыка

51. Бондаренко В. История рок-музыки : Европа. Америка. Австралия / В. Бондаренко. — Мн. : ООО «Амалфея», 1997. — 166 с.
52. Козлов А. Рок-музыка : истоки и развитие : в 2 ч. / А. Козлов. — М. : Знание, 1989, 1990. — 56 с.
53. Корзун Н. Рок, игры, мода и реклама / Н. Корзун. — М. : Сов. Россия, 1989. — 134 с.
54. Костюк Е. Популярные музыкальные направления и жанры XX века : джаз, мюзикл, рок-музыка, рок-опера / Е. Костюк. — СПб. : СПбетерб. гуманит. ун-т профсоюзов, 2008. — 192 с.
55. Откидач В. Рок-музыка і світовий художній процес : моногр. / В. Откидач. — Х. : ХДАК, 2005. — 294 с.
56. Роланд П. Рок и поп / П. Роланд. — М. : Фаир-Пресс, 2003. — 320 с.
57. Троицкий А. История советского рока / А. Троицкий. — М. : РИО Мосо-блупрполиграфиздат, 1991. — 125 с.

58. Троицкий А. Рок в Союзе : 60-е, 70-е, 80-е... / А. Троицкий. — М. : Искусство, 1991. — 207 с.
59. Федоров Е. Рок в нескольких лицах / Е. Федоров. — М. : Мол. гвардия, 1989. — 248 с.
60. Феофанов О. Бунтари и конформисты : рок-музыка Запада за 40 лет / О. Феофанов, А. Налоев. — Ставрополь : Кн. изд-во, 1989. — 409 с.
61. Хижняк И. Парадоксы рок-музыки : мифы и реальность / И. Хижняк. — К. : Молодь, 1989. — 296 с.

Інші жанри

62. Тихвинская Л. Повседневная жизнь театральной богемы Серебряного века : кабаре и театры миниатюр в России. 1908-1917 / Л. Тихвинская. — М. : Мол. гвардия, 2005. — 527 с.
63. Уварова Е. Эстрадный театр : миниатюры, обозрения, мюзик-холлы (1917-1945) / Е. Уварова. — М. : Искусство, 1983. — 320 с.
64. Хайченко Е. Викторианство в зеркале мюзик-холла / Е. Хайченко. — М. : ГИТИС, 2009. — 283 с.

Надійшла до редколегії 13.12.2010 р.